

САМЧУК Улас Олексійович (псевдоніми та криптоніми: Данильченко, В. Данильчук, Перебендя, А. Офіренко, Іван Влодко, Ольга Волинянка, Кай, Ф. Грак, У. С., М. П., П. Б., Б. П., В. Р., М. К., Ф. Н.; 07(20). 02. 1905, с. Дермань Дубенського пов. Волинської губ., нині Рівненського р-ну Рівненської обл. — 09. 07. 1987, м. Торонто, похований у м. Оквілл, провінція Онтаріо, Канада) — письменник, журналіст, публіцист, громадсько-політичний діяч. Лауреат премій Львівського товариства письменників і журналістів імені І. Франка (1934), Української Могилансько-Мазепинської АН. Початкову освіту здобув у школі в с. Тилявка (нині Кременецького р-ну Тернопільської обл.); 1917—20 навчався у 4-класній вищій початковій школі при Дерманській Свято-Федорівській учительській семінарії, 1921—25 — Кременецькій українській мішаній приватній гімназії. Закінчив курси [В. Авраменка](#) в Кременці, 1926 організував власну школу «національного танку» в Дермані. Мобілізований до польського війська (гарнізон у м. Тарнув); дезертував влітку 1927 й емігрував до Німеччини. 1928—29 як вільний слухач студіював літературу в Бреславському університеті (нині Вроцлавський університет, Польща), 1929—31 під керівництвом [С. Смаль-Стоцького](#) вивчав літературу в УВУ в Празі. Вищу освіту не здобув. Володів польською, чеською, німецькою, російською і французькою мовами. На початку 1920-х рр. у просвітянському та кооперативному рухах розпочав громадсько-політичну діяльність. Від 1929 активно співпрацював з організаційними структурами Української військової організації (УВО), Організації українських націоналістів (ОУН) у Празі. Провідний публіцист УВО, керівник Секції митців, журналістів і письменників Культурної референтури ОУН. 1938—39 як репортер часопису

«Українське слово» (Париж) і референт пропаганди Українського національного об'єднання (УНО) перебував у середовищі націоналістичного підпілля на Закарпатті. Був одним із засновників літературно-мистецького товариства «Говерля» (м. Хуст, нині Закарпатська обл.). Брав участь у підготовці виборів до сойму Карпатської України, мав намір отримати її громадянство. Після поразки Карпатської України ув'язнений угорцями у таборі Вор'юлопош, з якого вийшов як журналіст іноземної пресової агенції. 1941 у складі похідної групи ОУН(м) прибув до Кракова (Польща), а згодом — до Рівного, де став засновником і головним редактором газети «Волинь». 1944—48 перебував у таборах для переміщених осіб у Німеччині. 1945 очолив організацію Мистецький український рух (МУР), створену у м. Фюрт (Німеччина). Восени 1948 емігрував до Торонто, 1975 на прізвище Данильчук отримав паспорт громадянина Канади. Один із засновників Організації українських письменників «Слово» (Нью-Йорк, 1954); член комітету зі створення пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні (1960); керівник ресорту (міністерства) культури уряду УНР в екзилі (1980). Кандидатуру С. 1980 висунуто на Нобелівську премію в галузі літератури, однак через низку обставин він її не отримав.

Творчий шлях розпочав як автор оповідань; перший твір цього жанру «На старих стежках» опубліковано 1926 у варшавському журналі «Наша бесіда». Активно співпрацював із часописами «Літературно-науковий вістник» / «Вістник» (Львів), «Сурма» (Берлін, Каунас), «Український націоналіст» (Прага), «Самостійна думка» (Чернівці) та ін. Сутність радянської ідеології, її віроломство, повсюдну аморальність і глибокий цинізм викрито в драмі «Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!» (1930). Досвід роботи в націоналістичному підпіллі описано в романі «Саботаж УВО» (1931) — першому творі української літератури про діяльність УВО (вперше надруковано 2022 видавництвом «Фоліо» у Харкові). Літературне визнання принесла трилогія «Волинь» (1932—37); під псевдонімом Ольга Волинянка видано цикл героїко-реалістичних оповідань «Месники» ([б. м.], 1932) про підпільну боротьбу проти польської влади на західноукраїнських землях. Першим твором української літератури про голодомор став роман «Марія» (Л., 1934); тоді ж надруковано роман про боротьбу гуцулів за соціальне та національне визволення, зокрема Гуцульську республіку, «Гори говорять!» (Чц., 1934); модерністські тенденції в творчості автора міжвоєнної доби засвідчила збірка оповідань «Віднайдений рай» (Л., 1936); у соціально-психологічному романі «Кулак» (Чц., 1937) досліджено важливу проблему перебудови національної психіки, плекання нової

свідомості індивідууму, що дозволяло вчорашньому селянинові ідейно опанувати українське місто. У 1940-і рр. автор працював над інтелектуальною драмою «Жертва пані Маї» (1940, незавершена; перша публікація — Х., 2022), у ній осмислено морально-етичні проблеми, пов'язані з початком 2-ї світової війни та проголошеними нацистами расовими теоріями. Не вдалося завершити і роман про «родинне тло» малої батьківщини Дермань (1944; вперше надруковано 2005 видавництвом «Волинські обереги» у Рівному). 1946—47 у Мюнхені вийшов друком автобіографічний роман у 2-х частинах про життя української гімназійної молоді «Юність Василя Шеремети». Драматичний доробок автора поповнили два твори: «Шумлять жорна» (1947) — про незнищенність українства на тлі трагічних подій 2-ї світової війни (вперше надруковано 2012 видавництвом «Азалія» в Рівному); «Повій, вітре» ([1948—49]; не знайдена) — про життя українських емігрантів у Канаді. У таборах для переміщених осіб розпочав роботу над трилогією «Ост», перша частина якої — «Морозів хутір» (Регенсбург, 1948) — розповідала про визвольні змагання в Україні. Одночасно працював над романом-репортажем «Сонце з Заходу» (Нью-Йорк, 1949) — про події Карпатської України. Мемуарний цикл С. представлено чотирма книгами: «П'ять по дванадцятій» (Буенос-Айрес, 1954) — про події останніх місяців 2-ї світової війни, крах Третього рейху і поневірення викинутої за межі батьківщини української людини; «На білому коні» (Нью-Йорк; Мюнхен, 1956) — про міжвоєнну добу, вісниківське мистецьке середовище Праги, повернення в Україну в роки війни; «На коні вороному» (1975) — про наполегливу працю українських митців-націоналістів щодо відновлення Української Держави в роки 2-ї світової війни та остаточний екзистенційний розрив письменника з рідною землею; «Планета Ді-Пі» (1979; обидві — Вінніпег) — про долю українців, які опинилися в таборах для переміщених осіб у Німеччині після війни, діяльність МУРу під головуванням С., рішення української мистецької еліти емігрувати до країн Північної та Південної Америки. У романі «Чого не гоїть огонь» (Нью-Йорк, 1959) центральною стала тема боротьби УПА. Мав намір продовжити осмислення її боротьби в романі «Генерал Тарас» (незавершений) про Р. Шухевича, уривок із якого надруковано в збірнику «Слово: Збірник 1. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи» (Нью-Йорк, 1962). Написав роман «На краю часу» (1963) про українських емігрантів міжвоєнної доби, які опинилися в центрі Європи, але відчували себе поза плином часу (перша публікація — Х., 2022). Продовжив працю над трилогією «Ост». У другому томі «Темнота» (Нью-Йорк, 1957) на художньому рівні змодельовано українське життя під владою більшовиків від більшовицького перевороту 1917 до 2-ї світової війни; це перший у світовій літературі художній твір про ГУЛАГ. Третій том трилогії «Втеча від себе» (Вінніпег, 1982) — це розповідь про

«втечу» української людини від тоталітарної системи у вільний світ. Історії, розбудові громадського й культурного життя української діаспори у США присвячено документальні книги «Живі струни» (Детройт, 1976; про діяльність найвідомішого колективу української діаспори — Капели бандуристів імені Т. Шевченка в США) та «Слідами піонерів» (Нью-Йорк, 1979; енциклопедичне дослідження українського життя в Америці, що хронологічно охоплює ключові події та явища діаспори на тлі історії та географії США). У романі «На твердій землі» (Торонто, 1967) предметом дослідження став життєвий досвід українських емігрантів у Канаді. С. — автор багатьох публіцистичних статей, розпорошених у періодиці. У 2000-х рр. опубліковано його публіцистику періоду 2-ї світової війни — «Документ доби: публіцистика Уласа Самчука 1941—1943 років» (Р., 2008) та «Репортажі з Карпатської України» (Т., 2019). Твори С. перекладено кількома іноземними мовами, зокрема польською — «Wołyń» (Warszawa, 1938; Biały Dunajec; Ostróg, 2005), «Maria» (Poznań, 2022); хорватською — «Za zemlju» (Zagreb, 1941); французькою — «Où va la rivière?» (Liège, 1948), «Mariya» (Paris, 1955; Toronto, 1979); англійською — «Maria. A Chronicle of a Life» (Toronto, 2011).

Пам'ять письменника широко вшанована в Україні: діють Тилівський літературно-меморіальний музей У. Самчука (від 1993), музей у Дерманській гімназії (від 1995), Літературний музей у Кременецькому лиціє імені У. Самчука (від 2005), літературний музей У. Самчука у Рівному (від 2007) тощо. На честь письменника названо вулиці у Білій Церкві (Київська обл.), Вінниці, Кременці, Кременчуці (Полтавська обл.), Києві, Львові, Луцьку, Полтаві, Рівному, Рокитному (Рівненська обл.), Тернополі, Шумську (Тернопільська обл.) та інших містах України. Пам'ятники С. встановлено в Рівному і Здолбунові (Рівненська обл.), меморіальні дошки — на фасадах будівель у Городку (Львівська обл.), Луцьку, Рівному. 2005 підприємство «Укрпошта» випустило пам'ятну марку, Національний банк України викарбував монету із серії «Видатні особистості України»; 2012 у Рівному засновано міську премію імені У. Самчука в галузі літератури; 2015 на державному рівні відзначено 110-у річницю від дня народження письменника.

Рекомендована література

1. Жив'юк А. Між Сциллою політики і Харибдою творчості: громадсько-політичний портрет Уласа Самчука. Р., 2004;
2. Фари́на І. Пекуча чужина: повість-есе про Уласа Самчука. К., 2005;
3. Чернихівський Г. Улас Самчук: сторінки біографії. Т., 2005;
4. Руснак І. Художня історіософія Уласа Самчука. В., 2009;
5. Синюк С. Улас Самчук: ескізи до творчого портрета. Т.,

2018;

6. Кралюк П. Улас Самчук. Х., 2023;

7. Руснак І. (Не)серйозний образ Уласа Самчука в креолізованих текстах (на матеріалі сатирично-

гумористичних часописів української діаспори) // Синопис: текст, контекст, медіа. 2023. Т. 29, № 4.

І. Є. Руснак

Бібліографічний опис:

Самчук Улас Олексійович / І. Є. Руснак // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-889315>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).